CONSTANTIN CORBU: *Ţărănimea din România între 1864 şi 1888*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1970.

Apariţia recentă a lucrării *Ţărănimea din România între 1864 şi 1888*, datorată lui Constantin Corbu, unul din cei mai buni specialişti ai problemei agrare, a stîrnit un real interes în rîndul cercetătorilor istoriei moderne a patriei noastre. Lucrarea, împărţită în şase capitole, însoţite de o introducere, încheiere, rezumate în limbile franceză, rusă şi germană, o legendă a ilustraţiilor şi un indice, reprezintă, în esenţă, una din cele mai serioase şi interesante contribuţii referitoare la istoria ţărănimii din România perioadei cuprinse între 1764—1888.

Din capul locului, înainte de a sublinia meritele incontestabile ale lucrării pe care ne-am propus să o recenzăm, socotim necesară o precizare. Noua carte a lui Constantin Corbu reflectă, cît se poate de clar, consecvenţa autorului în studierea şi elucidarea uneia din problemele majore ale istoriei noastre moderne. Pasiunea autorului, în ceea ce priveşte cercetarea problemei agrare, ni se pare mai mult decît meritorie şi ea se impune a fi reliefată. Cartea pe care o recenzăm nu este rezultatul unor obligaţii conjuncturale ci rodul unei preocupări continui şi fructuoase. Bogata informaţie cu caracter inedit, care reţine, din capul locului, atenţia cititorului, ar fi, poate, suficientă pentru a proba veridicitatea afirmaţiei de mai sus.

Dincolo de punerea în circuitul ştiinţific a unui impresionant număr de informaţii inedite, cartea are însă şi alte merite remarcabile asupra cărora vom încerca să stăruim în continuare. Astfel, fără nici un fel de exagerare, autorul a reuşit, şi aceasta pentru prima dată în istoriografia noastră, să ofere cititorului o imagine cît se poate de clară şi convingătoare asupra frămîntărilor şi mişcărilor ţărăneşti dintr-o perioadă mai puţin investigată de cercetătorii problemei agrare. Aici rezidă, credem noi, adevăratul merit al lucrării lui Constantin Corbu, care, prin cercetările întreprinse, a reuşit să acopere un mare gol ce persista, de multă vreme, în istoriografia noastră. Intr-adevăr, datele furnizate de autor sînt cît se poate de elocvente, pentru a proba că România a fost confruntată, de la 1964 pînă la 1888, cu un lanţ neîntrerupt de mişcări şi frămîntări ţărăneşti. Faptul acesta are semnificaţii ce nu pot fi trecute cu vederea. Astfel, pentru a nu da decît acest exemplu, în urma cercetărilor întreprinse de Constantin Corbu coordonatele cunoaşterii problemei agrare suferă modificări din cele mai importante. Lupta ţărănimii pentru libertate şi progres nu mai poate fi redusă, acum, la cîteva ridicări spectaculoase, provocate de anii de criză economică sau de agitaţiile grupărilor politice liberale sau conservatoare. Ea ne apare, de data aceasta, ca un proces continuu, cu consecinţe din cele mai însemnate pentru istoria social-economică şi politică a României.

Demn de remarcat ni se pare şi faptul că autorul s-a străduit să integreze mişcările şi frămîntările ţărăneşti în cadrul dezvoltării generale a României din

perioada anilor 1864—1888. Lupta ţărănimii nu este analizată în sine. Ea este studiată în strînsă legătură cu transformările social-economice şi politice survenite în România acelei epoci de adînci prefaceri structurale. Ţărănimea, după cum demonstrează autorul, deşi supusă unei grele asupriri economice şi împinsă pe un plan secundar din punct de vedere politic, s-a manifestat, în diferite forme, ca o forţă activă influenţînd, direct sau indirect, asupra sensului dezvoltării României moderne. Toate capitolele cărţii sînt subsumate, în ultimă instanţă reliefării locului ocupat de mişcările ţărăneşti în cadrul istoriei noastre din acei ani.

O analiză amănunţită a contribuţiei aduse de Constantin Corbu, ar fi greu de realizat în limitele îngăduite de o recenzie. De aceea, în rîndurile de faţă, ne-am propus doar să surprindem cîteva din coordonatele principale ce stau la baza lucrării pe care o prezentăm.

Cartea publicată de Constantin Corbu constituie, în esenţă, pentru noua noastră istoriografie, prima încercare de tratare monografică a problemelor legate de locul mişcărilor ţărăneşti în cadrul istoriei moderne a României (1864—1888). Meritele lucrării sînt de netăgăduit. De aceea, avînd în vedere importanţa acţiunii întreprinse de autor, o să ne îngăduim să facem unele observaţii în legătură cu cîteva din problemele discutate în cuprinsul cărţii, observaţii care, departe de a-i diminua valoarea, nu fac decît să probeze interesul cu care am urmărit-o.

Aşa, spre exemplu, în prezentarea istoriografiei problemei, făcută în partea introductivă, întîlnim unele deficienţe ce nu pot fi trecute cu vederea. Istoriografia marxistă, credem noi, nu poate fi redusă la cele nouă lucrări, indicate de autor (p. 12). De asemenea, surprinde preferinţa exclusivă pentru lucrările cercetătorilor din capitală. In acelaşi timp, unele aprecieri în legătură cu legislaţia agrară nu concordă, întrutotul, cu realitatea. Intre altele, elaborarea legilor de vînzare a bunurilor statului este explicată, mai mult, prin raţiuni de natură financiară (p. 30, 77). Explicaţia nu ni se pare corespunzătoare. Este adevărat că legea vînzării bunurilor statului din 1866 a fost motivată prin necesităţi de ordin financiar. Deşi situaţia financiară a statului român era mai mult decît dificilă, legea nu a fost însă pusă în aplicare. Abia în 1868, cînd legea din 1866 a fost substanţial modificată, a început vînzarea moşiilor statului. Instrăinarea moşiilor statului s-a făcut, cu precădere, în corpuri întregi şi de pe urma acestor vînzări a beneficiat moşierimea şi elementele burgheziei interesate în agricultură. Cauzele de natură financiară la care fac apel mulţi cercetători nu explică apariţia legilor de vînzare din bunurile statului. Acestea, invocate adeseori, au constituit doar pretextul elaborării unora din legile amintite. Cauza adevărată trebuie căutată în interesele claselor dominante, care urmăreau să devină principalele beneficiare ale acestui transfer de proprietate. Ţărănimea a fost împiedicată, realmente să participe la cumpărarea pămîntului din moşiile statului. Faptul a provocat grave nemulţumiri. Analiza atentă a acestor legi oferă cercetătorului explicaţii noi în legătură cu cauzele care au generat mişcările ţărăneşti în perioada 1864—1888.

Tot în legătură cu legislaţia agrară, se impun unele observaţii cu privire la învoielile agricole. Astfel, autorul apreciază că proiectul legii învoielilor agricole, depus pe biroul Adunării elective în decembrie 1865, nu a fost adoptat, în timpul domniei lui Cuza, din raţiuni politice (p. 39). Această explicaţie ridică mai multe semne de întrebare. In principiu, încheierea învoielilor agricole, pe timp de cinci ani, este prevăzută în articolul 12 al legii rurale, lege care a fost decretată de Al. I. Cuza. Consiliul de stat, creat după lovitura de la 2 mai 1864, a elaborat proiectul amintit. Atmosfera încărcată din Adunarea electivă şi precipitarea evenimentelor la începutul anului 1866 n-a îngăduit însă luarea în discuţie a proiectului legii învoielilor agricole.

În ceea ce priveşte aplicarea legiuirii ne îngăduim, de asemenea, unele observaţii. Astfel, autorul este tributar tezei potrivit căreia legea învoielilor agricole s-a aplicat numai începînd din 1867 (p. 124, 142). Materialul documentar infirmă însă această teză. Aplicarea primei legi de învoieli agricole a avut loc în con-

diţii specifice, determinate, pe de o parte, de situaţia creată în agricultură prin aplicarea legii rurale, iar pe altă parte de urmările nefaste ale secetei din anii anteriori. Neglijarea acestor împrejurări ne-ar lipsi de posibilitatea găsirii adevăratelor explicaţii în legătură cu aplicarea legii.

Intrucît nu putem face aici o discuţie largă asupra acestei chestiuni, ne mărginim doar la prezentarea cîtorva informaţii, de natură să probeze faptul că legea învoielilor agricole a fost pusă în aplicare încă din 1866. Din capul locului, menţionăm că autorii legii au avut grijă să specifice, prin articolul 19, că aceasta „se va pune în lucrare după o lună din ziua promulgării ei". Datorită foametei care exista în ţară, locuitorii încheiau contracte cu mai mulţi proprietari şi arendaşi. In legătură cu aceste contracte, istoricul Radu Rosetti scria următoarele: „Cunosc ţărani pe care i-aş putea numi şi nu ţărani beţivi şi leneşi, ci gospodari harnici şi cumpătaţi, cu ajutor în casă, cari au muncit cincisprezece ani pentru a achita datoria contractată, în iarna anului 1866—1867, pentru cumpărarea popuşoilor trebuitori hrănii familiei lor"[1]. Că lucrurile stau aşa o dovedeşte şi declaraţia primului ministru Ion Ghica, care, cu prilejul dezbaterilor Senatului asupra propunerii scutirii de vamă a cerealelor străine, recunoştea că din cauza foametei ţăranii şi-au „angajat munca pe ani înainte"[2]. La rîndul său, Ion Ionescu de la Brad a publicat în *Agricultura română din judeţul Mehedinţi*, apărută în 1869, mai multe contracte de învoieli agricole, încheiate în cursul anului 1866. Informaţiile ar putea fi înmulţite dar nu este locul să insistăm mai mult asupra acestei probleme.

In altă ordine de idei, s-ar fi impus în cursul lucrării, şi unele observaţii în legătură cu programele grupărilor şi partidelor politice, pentru a se putea reliefa poziţia reprezentanţilor claselor dominante faţă de problema agrară, în perioada cercetată de Constantin Corbu.

Cu toate observaţiile noastre, cartea lui Constantin Corbu rămîne una din cele mai importante realizări ale istoriografiei marxiste româneşti din ultimii ani.

V. *Russu*

HERMAN MÜLLER-KARPE: *Handbuch der Vorgeschichte*, Bd. II: *Jungsteinzeit*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1968, partea I=XIII+612 p. text; partea a II-a=6 tabele+327 planşe.

In cel de al doilea volum din seria deja impresionantă a *Manualului de preistorie* al ilustrului profesor de la Frankfurt pe Mein, H. Müller-Karpe, se prezintă *istoria culturilor neolitice de la sfîrşitul pleistocenului, mileniul 8 î.e.n. şi pînă* în etapa timpurie a înaltei culturi sumeriene şi egiptene, sec. XXVIII î.e.n. p. V.). Cartea se bazează pe o bogată documentare arheologică al cărui volum a crescut vertiginos, mai ales după cel de al doilea război mondial. De asemenea, pentru întocmirea acestei voluminoase opere, autorul a folosit o imensă şi variată literatură de specialitate.

Tratarea epocii neolitice pe plan universal, chiar şi sub forma unui manual, a pus autorului o serie de probleme noi, mult mai dificile decît epoca paleolitică prezentată în primul volum. Acestea se datoresc, desigur, atît diversificării grupelor culturale neolitice, apariţiei şi dezvoltării lor inegale pe cele cinci continente, cît şi pluralităţii fazelor, sau chiar a etapelor, proprii fiecăreia dintre culturi; autorul nu le-a ignorat ci din contră le-a analizat cu atenţie, folosindu-le,

[1] *Pentru ce s-au răsculat ţăranii*, Bucureşti, 1907, p. 450.
[2] „Monitorul oficial", nr. 47 din 28 februarie/12 martie, 1867, p. 334.